

لزوم اتخاذ سیاست‌های صنعتی متناسب، این مسأله را به ذهن متبادر می‌سازد که سیاست توسعه صادرات خدمات فنی و مهندسی می‌تواند به عنوان سیاست اصلی توسعه صنعتی کشور مد نظر قرار گیرد.

مهمترین دلایلی که در خصوص این امر می‌توان بیان کرد این است که صادرات خدمات فنی و مهندسی، کمترین وابستگی را به فرآیند تولید کالا در داخل کشور دارد. در واقع، مواد اولیه صادرات خدمات فنی و مهندسی، دانشی است که در دانشگاه‌ها و صنایع کلیدی کشور ایجاد می‌گردد. بر این اساس، نبود مزیت‌هایی که تولید کالا در آن گرفتار است (مانند بهره‌وری پایین انرژی)، تأثیر چندانی بر فرآیند صدور خدمات فنی و مهندسی ندارد.

از سوی دیگر، وجود قشر تحصیل کرده با جمعیت زیاد، تعداد قابل توجه نیروی آماده به اشتغال و کیفیت نسبتاً مناسب علمی یک مزیت مهم برای صدور خدمات فنی و مهندسی است. بخشی از این مزیت به توانایی و استعداد های ذاتی نیروی متخصص ایرانی بستگی دارد که ثابت کرده در حوزه‌های علم و دانش می‌تواند با دنیا به رقابت بپردازد. لذا تکیه بر این مزیت می‌تواند ما را در فضای تجارت جهانی به اهداف ترسیمی چشم انداز کشور برساند.

انتخاب صادرات خدمات فنی و مهندسی به عنوان

محور سیاست صنعتی کشور می‌تواند ترکیب صادرات کشور را از غلبه محصولات خام و کشاورزی به دانش و خدمات فنی تغییر دهد و در واقع، به جای خروج مواد با ارزش افزوده پایین که همراه با تخریب طبیعت و خروج آب و خاک کشور است، دانش فنی و خدمات مهندسی از کشور صادر می‌گردد که صدور آن نه تنها کاهنده نیست که حتی خود فراینده است.

صادرات این خدمات تأکیدات الگوری جدید توسعه در بُعد سرمایه انسانی را به خوبی در خود جا داده و زمینه‌های جدیدی برای صادرات کالاهای مورد استفاده در پروژه‌های مهندسی خارج از کشور فراهم می‌کند. همچنین جریان مستمری از خدمات بعدی، نظیر نگهداری و تعمیر و خدمات پس از فروش پروژه‌ها را در بر دارد که می‌تواند از طریق صادر کنندگان خدمات کشور تأمین شود.

وجود چنین مزیت‌هایی این فرضیه را مستحکم‌تر می‌کند که صادرات خدمات فنی و مهندسی می‌تواند محور سیاست صنعتی کشور قرار گیرد. البته این موضوع یقیناً نیاز به بررسی و تحقیق بیشتر دارد که ظاهراً هنوز توجه کافی به این امر نشده است. امید می‌رود با طرح این موضوع، محققان و سیاست‌گذاران کشور به این حوزه ورود یابند تا مسیر توسعه بخش مذکور به نحو روشنی ترسیم گردد. ■

تسهیلات برای خدمات فنی و مهندسی

قلک‌های پشتیبان

تأمین مالی پروژه‌های صادراتی موضوع مهمی است و این مسأله در مورد خدمات فنی و مهندسی که ریسک بالایی دارد، از اهمیت بالاتری برخوردار است.

گونه خدمات اندیشیده شد. در حال حاضر، روش‌های مختلفی از جمله تسهیلات اعتباری برای صادرات، اعتبار خریدار و فروشنده، تأمین مالی خود گردان، سرمایه‌گذاری و بلی بک برای تأمین مالی پروژه‌های صادرات خدمات فنی و مهندسی

از زمان تصویب برنامه دوم توسعه که براساس تبصره ۲۷ قانون این برنامه، دولت موظف به ارایه تسهیلات به صادر کنندگان خدمات فنی و مهندسی شد و با ادامه این روند حمایتی در ماده ۱۱۶ قانون برنامه سوم، موضوع صادرات این گونه خدمات

همواره مورد تأکید قرار گرفته است. تسهیلات بانکی، بیمه‌ای و تمهیدات مؤثری که در این راستا از طریق سازمان توسعه تجارت، بانک توسعه صادرات، صندوق ضمانت صادرات و سازمان‌های مرتبط صورت گرفته این موضوع را تأیید می‌کنند. در برنامه چهارم هم موادی از قانون برنامه به راهکارهایی در راستای توسعه صادرات و تأمین مالی این

اعمال می‌شوند. در کشور ما این مهم بر عهده نظام بانکی، صندوق ذخیره ارزی و اعتبارات مصوب بودجه‌ای دولت نهاده شده است. به علاوه، روش‌هایی نظیر موارد زیر هم در تأمین مالی طرح‌های مختلف دخیل هستند:

(۱) استفاده از منابع داخلی و هزینه کرد مستقیم دولت

(بودجه‌های عمرانی و درآمدها)

(۲) استقراض دولت (داخلی و یا استقراض خارجی)

(۳) قراردادهای بیع متقابل

(۴) قراردادهای ساخت و بهره برداری

(۵) مشارکت ملنی

(۶) سرمایه‌گذاری مستقیم غیردولتی (شامل بخش

داخلی یا همان خصوصی سازی و بخش خارجی).

با نگاهی به چالش‌ها و آسیب‌هایی که شیوه‌های

تأمین مالی صادرات - به خصوص صادرات خدمات فنی

و مهندسی - به دنبال دارند، می‌توان دریافت که ضرورت

اعمال تغییراتی در کلیت روش‌های مذکور احساس می‌شود.

نظام بانکی کشور ما که بخش قابل توجهی از منابع مورد نیاز

پروژه‌های مذکور را تأمین می‌کند، به منظور ایجاد اطمینان از

بازگشت سرمایه اقدام به اخذ وثایق سنگینی می‌کند.

با توجه به ریسک غالب این نوع سرمایه‌گذاری‌ها

که ناشی از مشکلات بازارهای هدف و آثار تحریم‌ها بر

موقعیت سیاسی کشورمان بوده، این نوع وثایق را نمی‌توان

غیرطبیعی دانست. مضاف بر این که ریسک فعالیت‌های

بانکی در کشور ما به خودی خود از سطح نسبتاً بالایی

برخوردار است. گذشته از آن، مشکلات بوروکراتیک و اداری

موجود در مسیر دریافت تسهیلات و همچنین روند اعتبار

سنجی مشتریان که خود پروسه‌ای زمان‌بر می‌باشد، مزید

بر علت خواهد بود. بانک‌های کشور در بسیاری اوقات

وثیقه‌گذاران را به بیمه کردن وثایق ارایه شده در طول مدت

دریافت تسهیلات مکلف می‌کنند، دریافت تسهیلات را به

سپرده‌گذاری بالا در بانک منوط می‌نمایند و شرکت‌ها را به

سپرده‌گذاری نقلی برای گشایش LC ملزم می‌کنند. این

مشکلات را به همراه مسایلی همچون متفاوت بودن شرایط

پرداخت تسهیلات در بانک‌های مختلف و اطلاع رسانی

محدود بانک‌ها در رابطه با ارایه تسهیلات از محل سپرده

ارزی، می‌توان عمده چالش‌های نظام بانکی در بحث تأمین

مالی صادرات خدمات فنی و مهندسی در کشور دانست.

در کشورهای پیشرفته دنیا قراردادهای تأمین مالی پروژه‌های

خدماتی از نوع خدمات مهندسی، بر مبنای مشارکت در

اجرای پروژه انجام می‌گیرد که این امر در ارتباطی دو طرفه

بین منابع مالی و تخصص، تضمین کننده سود طرفین

می‌باشد.

فراموش نکنیم که خدمات فنی و مهندسی بسیار

سرمایه‌بر هستند، به تکنولوژی‌های پیچیده نیاز دارند،

نیروی انسانی فعال در آنها از نوع نیروی انسانی ماهر و با دستمزد بالا است، خسارات احتمالی آنها می‌تواند اثرات جبران‌ناپذیری وارد کنند و بازاریابی این گونه خدمات بسیار پرهزینه است. مجموعه این عوامل باعث می‌شوند نتوان به راحتی وارد این میدان شد. اینجا است که نیازمند حضور فعال دولت و سیستم بانکی هستیم. در حال حاضر، مواد قانونی متعددی این مهم را تضمین کرده‌اند که می‌توان به مواردی نظیر قوانین بودجه سنوایی کل کشور، آیین نامه ماده ۶۵ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت و آیین نامه تأمین مالی صادرات کالا و خدمات اشاره کرد. قوانین موجود، اعتبارات اختصاصی به این امر را بر مبنای مواردی همچون اعتبار سرمایه در گردش، اعتبارات مورد نیاز برای اجرای طرح‌های توسعه‌ای، اعتبارات کوتاه مدت تأمین هزینه‌های طرح‌ها، اعتبارات خرید قطعات و تجهیزات عمده سرمایه‌ای و اعتبارات طرح‌های زیربنایی تقسیم بندی می‌نمایند. بر اساس ماده ۴ قانون حداکثر سازی توان فنی، مهندسی تولیدی و صنعتی کشور، بانک مرکزی از سه کانال موظف به حمایت از شرکت‌های ایرانی و ارتقای توان تولید و ارائه خدمات موضوع این قانون است که عبارتند از:

(۱) گشایش اعتبار و یا صدور مجوز گشایش اعتبار توسط بانک‌های تجاری در چارچوب قوانین بودجه‌های سنوایی و تسهیلات ارزی دستگاه‌های اجرایی
(۲) صدور ضمانت‌نامه‌های مورد نیاز شرکت‌ها و مؤسسات، برای مناقصه‌ها و قراردادهای موضوع این قانون بر اساس مصوبات هیأت وزیران
(۳) افتتاح حساب ارزی و صدور اجازه استفاده مستقیم از ارزی که توسط مؤسسات و شرکت‌های مهندسی مشاور یا پیمانکاری ساختمانی تأسیساتی، تجهیزاتی، بازرسی فنی داخلی در پیمان‌ها و قراردادهای ارزی یا ارزی-ریالی مربوط اعم از پیمان‌ها و قراردادهای بخش دولتی یا غیردولتی به دست می‌آید با رعایت مصوبات هیأت وزیران.

ریسک و صادرات خدمات

موضوع دیگر در رابطه با تأمین مالی پروژه‌های فنی و مهندسی، ریسک بازگشت سرمایه است که این امر چالش‌ها را تشدید می‌کند. با نگاهی به وضعیت غالب کشورهایایی که میزبان خدمات ایرانی محسوب می‌شوند، به راحتی می‌توان دریافت که مسایل سیاسی و مشکلات موجود در این کشورها به خصوص در حوزه روابط بین‌الملل که تا حدودی این نوع خدمات را مورد هدف قرار داده است، نیاز به تضمین خدمات و پروژه‌ها را گوشزد می‌کند. در حال حاضر، صندوق ضمانت صادرات با تضمین اصل و سود سرمایه‌هایی که در این زمینه از کشور خارج شده‌اند نقش مهمی در این خصوص ایفا کرده است. این صندوق قادر است با اختصاص بخشی از ذخایر حساب ارزی کشور برای پوشش ضمانت‌نامه‌های پیمانکاران داخلی که در مناقصات بین‌المللی برنده شده‌اند، شرایط تضمین این

نوع فعالیت‌ها را فراهم آورد. به علاوه، مشکلات بیمه‌ای هم هنوز برطرف نشده و با توجه به این امر که کارفرمای خارجی در برابر بیمه پیمانکار تعهدی ندارد، این موضوع توسط صندوق ضمانت صادرات و تضمین قرارداد کار توسط صندوق تا حدودی برطرف شده است.

راهکارها

در این راستا سیستم بانکی باید چالش‌های حوزه‌های مختلف تأمین مالی اعم از مسایل مربوط به حوزه وثیقه و اخذ تضمین از دریافت کنندگان تسهیلات، چالش‌های مرتبط با ریسک سیستم بانکی، مشکلات اطلاع رسانی بانک‌ها، موانع قانونی، مسایل اعتبار سنجی مشتریان و مشکلات مربوط به عدم تنوع در تسهیلات اعطایی را طبقه بندی نموده و در قالب قوانین حمایتی مورد ارزیابی و اقدام قرار دهد. برخی از مهمترین این اقدامات عبارتند از:

• اصلاح قوانین و مقررات مربوط به دریافت وثایق - به خصوص وثایق ملکی - از صادر کنندگان

• اصلاح نرخ‌های بهره بانکی در راستای ارتقای رقابت پذیری صادر کنندگان داخلی
• ایجاد ارتباط بانکی بین تسهیلات و قراردادهای
• تقویت نقش حمایتی صندوق ضمانت صادرات در زمینه خدمات فنی و مهندسی
• تقویت ارتباط با بانک‌های کشورهای هدف و کاهش هزینه‌های انتقال وجوه بانکی
• کاهش زمان بررسی مدارک و اسناد از سوی بانک‌ها
• پیش خرید مطالبات صادر کنندگان خدمات فنی و مهندسی و تنزیل صورت وضعیت‌های تأیید شده توسط کارفرمایان با نرخ‌های متعارف بین‌المللی توسط بانک‌ها
• اعطای تسهیلات در قالب اعتبار فروشنده و سرمایه در گردش بدون الزام و شرط گشایش اعتبار اسنادی صادراتی و با اخذ وثایق ساده؛ حتی الامکان سفته فراموش نکنیم در صادرات خدمات فنی و مهندسی دارای مهارت هستیم و لازم است مزیت‌های خود را شکوفا کنیم. ■

حمایت‌های فنی و مهندسی بانک توسعه صادرات

نام طرح	کشور میزبان	مبلغ پروژه	مبلغ مصوب بانک	مبلغ پرداختی
پست انتقال نیرو	عراق	۴۰ میلیون دلار	۳۴ میلیون دلار	۳۰ میلیون دلار
پست انتقال برق و نیرو	آذربایجان	۷۴ میلیون دلار	۶۸ میلیون دلار	۵۰ میلیون دلار
پست برق و انتقال نیرو	افغانستان	۱۳ میلیون دلار	۳ میلیون دلار	-
پست برق و انتقال نیرو	سنگال	۲۸ میلیون یورو	-	-
احداث پست برق ۶۲/۲۰ کیلوواتی	سوریه	۱۲۰ میلیون دلار	۵۰ میلیون یورو	۴۰ میلیون دلار
راه اندازی خط لوله گاز ایران به ارمنستان	ارمنستان	۳۳ میلیون دلار	۲۸ میلیون دلار	۲۶ میلیون دلار
پروژه برق رسانی	سریلانکا	۷۷ میلیون دلار	۵۷ میلیون دلار	-
اتوبان آستانا-شرجیسک	قزاقستان	۱۷۰ میلیون دلار	۵ میلیون دلار	۵ میلیون دلار
احداث جاده و راه	گینه استوایی	۴۰ میلیون دلار	۳ میلیون یورو	۳ میلیون یورو
جاده هرات-ترغندی	افغانستان	۲۹/۹ میلیون دلار	۱/۵ میلیون یورو	۱/۵ میلیون یورو
سیلوی یک میلیون تُنی	سوریه	۲۰۸ میلیون دلار	-	۴۵ میلیون دلار
احداث برج و ساختمان	قزاقستان	۳۰ میلیون دلار	۱۹ میلیون دلار	۱۹ میلیون دلار
احداث ساختمان مجلس	جیبوتی	۱۰ میلیون یورو	-	-
ساخت پل معلق بر فرات	سوریه	۲۶ میلیون دلار	-	-
تأمین مالی هزار و ۷۰۰ دستگاه سمند	آذربایجان	۸/۷ میلیون دلار	-	-
احداث خط مونتاژ سمند	سنگال	۵۰ میلیون دلار	۴۲/۵ میلیون دلار	۳۱ میلیون دلار
احداث تصفیه خانه آب	سودان	۳۰ میلیون دلار	۳۳ میلیون دلار	۱۰ میلیون دلار
احداث نیروگاه گازی	عمان	۷۰ میلیون دلار	۱۴/۱ میلیون یورو	۲/۱ میلیون یورو
احداث سد و نیروگاه	تاجیکستان	۳۳۰ میلیون دلار	۱۸۰ میلیون دلار	۱۰۱ میلیون دلار
نیروگاه گازی الصدر	عراق	۱۰۰ میلیون یورو	۱۷ میلیون یورو	-
احداث تصفیه خانه	کوبا	۱۲/۵ میلیون یورو	۱۰/۵ میلیون یورو	۶ میلیون یورو

استخراج: «اقتصاد ایران» از آمارهای بانک توسعه صادرات